

A CSALÁDI ÉS AZ ISKOLAI SZOCIALIZÁCIÓ JELENTŐSÉGE A PÁLYAVÁLASZTÁSBAN

Hanák Zsuzsanna – Mészáros Aranka

Bevezető

Köznevelési intézményeinkben a sikeres pályaválasztás elősegítése nem egyszerű feladat. A pályaválasztás gyakorlatilag egy hosszú pályaorientációs szakasz lezárása. A pályaorientáció fogalmát Szilágyi és Völgyesy egy olyan folyamatnak írják le, „amely a tanuló egyéni igényeinek figyelembevételével segíti a megfelelő pálya, szakma kiválasztását a lehető legszélesebb információnyújtás révén”. (Szilágyi és Völgyesy, 1996, 59.o) Kérdés, hogy e folyamatra a család és az iskola milyen hatással vannak. Melyek azok a befolyásoló tényezők, melyek segíthetik a műszaki, természettudományi, matematikai és informatikai területek erősödését a tanulók pályaválasztásában?

A kérdéseket akkor tudjuk megválaszolni, ha a szocializáció fogalmának definiálása után feltárjuk a családi és iskolai szocializáció jelentőségét a pályaorientáció, majd a pályaválasztás tekintetében.

A szocializációról általában

A szocializáció a társadalomba való beilleszkedés folyamata, amely során az egyén megtanulja megismerni önmagát és a környezetét, elsajátítja az együttélés szabályait, a lehetséges és elvárt viselkedésmódokat. A szocializáció elméletével kapcsolatban több irányzat megjelenik a szakirodalomban.

Az egyik klasszikus irányzat a „Biológiai-érés irányzat”. Az első kutatók közül jelentős Arnold Gesell (1. kép) munkássága, aki amerikai pedagógus és pszichológus volt. Főleg a gyermeki magatartás terén végzett megfigyeléseket és tette közzé eredményeit, így a biológiai-érés irányzatának alapítója és képviselője lett.

1. kép: Arnold Gesell (1880-1961) Forrás: <https://schoolworkhelper.net/growth-and-development-theory-arnold-gesell-1880-1961/>

A „Szociális tanulás elméleti irányzat” fő képviselője Bandura volt. Albert Bandura (2. kép) kanadai származású amerikai pszichológus volt, aki a „szociális tanuláselmélet” megalapítója, amely az emberi viselkedést főleg a mintaként szolgáló szociális környezetben vizsgálta.

2. kép: Albert Bandura (1925 – 2021)

Forrás: https://hu.wikipedia.org/wiki/Albert_Bandura

Piaget neve jól ismert, a „Kognitív irányzat” kidolgozója. Piaget (3. kép) svájci pszichológus volt. Az általa kidolgozott elméletben a fogalmak egyszerű, és tapasztalathoz kötött sémákon keresztül, egyre komplexebb struktúrákat alkotnak. Elmélete

szerint a pszichés fejlődés a világ megismerő ábrázolásának és szemléltetésének (kognitív reprezentációjának, illetve rekonstrukciójának) folyamatos differenciálódásán keresztül valósul meg. A folyamatot az asszimiláció (a környezetből származó tapasztalatok már meglévő sémákba való beillesztése) és az akkomodáció (a sémáknak a környezethez való igazítása) egyensúlyának fokozatos megjelenése jellemzi.

3. kép: Jean Piaget (1896-1980)

Forrás https://hu.wikipedia.org/wiki/Jean_Piaget

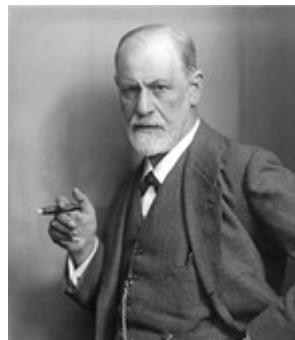
Kelly elmélete a „Személyes konstrukciós elmélet” elnevezést kapta. Kelly (4. kép) amerikai pszichológus, a kognitív pszichológia megeremítője. Személyes konstrukciós elméletének lényege, hogy az emberek személyes elképzeléseket alkotnak a világ működéséről. Ez azt jelenti, hogy a konstrukciók révén érzékelnek, amit megfigyelnek és tapasztalnak.

4. kép: George Alexander Kelly (1905– 1967)

Forrás: [https://en.wikipedia.org/wiki/George_Kelly_\(psychologist\)#/media/File:George_A._Kelly_\(Psychologist\).jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/George_Kelly_(psychologist)#/media/File:George_A._Kelly_(Psychologist).jpg)

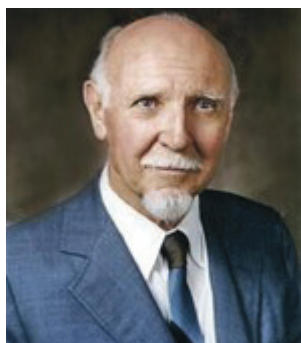

Nem hagyható ki az egyik legnagyobb név – Freud – és az elmélete, a „Pszichoanalitikus irányzat”. Freud (5. kép) osztrák orvos volt, a pszichoanalízis megteremtője. Szerinte a szocializáció feladata megszüntetni a gyerek elfogadhatatlan törekvéseit, hogy ösztönlényből társadalmi lényé váljon.

5. kép: Sigmund Freud (1856-1939)

Forrás https://hu.wikipedia.org/wiki/Sigmund_Freud

A „Genetikus irányzat” Cattel nevéhez köthető. Raymond Bernard Cattell (6. kép) brit-amerikai pszichológus volt, aki az intraperszonális pszichológiai struktúrával kapcsolatos pszichometriai kutatásairól ismert. Szerinte mindannyian ugyanazokkal a vonásokkal rendelkezünk, csak különböző mértékben. A szocializáció genetikailag determinált, az, hogy ebből mi valósul meg, a környezettől függ, véleménye szerint.

5. kép: Raymond Bernard Cattell (1905– 1998)

Forrás https://en.wikipedia.org/wiki/Raymond_Cattell

A szakirodalomban ismert az „Etológiai irányzat”. Konrad Zacharias Lorenz (7. kép) osztrák zoológus, ornitológus, a modern etológia megalapítója. Lorenz szerint a szocializációról az állati viselkedések tanulmányozásával még többet tudhatunk meg.

6. kép: Konrad Zacharias Lorenz (1903 – 1989)

Forrás: https://hu.wikipedia.org/wiki/Konrad_Lorenz#/media/F%C3%A1jl:Konrad_Lorenz.JPG

Nem hagyható ki Mead elmélete sem a „Kultúraantropológiai irányzat”. Margaret Mead (8. kép) elmélete szerint a fiatalok a társadalom idősebb tagjaitól tanulják meg szerepüket a világban. Az idősebb generáció hiánya vagy inkompetenciája miatt, a fiatalok egymástól tanulják meg az adott helyzetekre adandó helyes válaszokat. Emiatt a szerepek felcserélődnek, a fiatalok adják át tudásukat az idősebbeknek, a szocializáción alapuló kultúrákat.

8. kép: Margaret Mead (1901 - 1978)

Forrás https://hu.wikipedia.org/wiki/Margaret_Mead

A szocializáció folyamatának hosszú ideje alatt az egyén megismeri önmagát és környezetét, elsajátítja az együttélés szabályait, a csoport értékeit, normáit, viselkedése olyanná alakul, hogy megfeleljen a vele szemben támasztott követelményeknek. Speciális tanulási folyamat a szociális tanulás, nem könyvekből tanulunk, hanem a környezetünkkel, a környezetünkben élő emberekkel folytatott kapcsolatok során alakul a „tudás”. A szocializáció tehát társakhoz kötött. Primer vagy elsődleges szocializációs közeg a család A szociális tér növekedésével másodlagos vagy intézményi szocializáció lényeges, (bölcsőde), óvoda, iskola, munkahely stb.

A családi szocializáció jelentősége

Forrás: <https://www.danubiatv.hu/ese meny/visegrad-kovaly-erzsebet-eloadasa-a-csalad-harcmezo-vagy-bekesziget-cimmel>

A család szocializációs funkciói kiemelkedő fontossággal bírnak a tanulók életében, a család, családjuk hatása alap. A család szocializációs funkciói a következők:

- Az érzelmi biztonság megteremtése
- Modellnyújtás
- A beszéd megtanítása
- Első szociális interakciós tér
- Az én-tudat és én-identitás megszilárdítása
- Általános társadalmi normák és értékek közvetítése

A szülők iskolai végzettsége hatással van a gyermek pályaválasztási döntésére. Hermann 2005-ben azt vizsgálta, hogy hogyan hat a középfokú továbbtanulási döntésre a szülők iskolai végzettsége. Kutatási eredményei alapján megállapította, hogy a szülők végzettsége több szempontból is befolyásoló tényező az iskolaválasztásban. Egyrészt a magasabb végzettségű szülők gyermekei jobb eredményeket érnek el, másrészt közvetlen hatásuk van a gyermek továbbtanulási döntésére. A szülők iskolai végzettsége a gimnáziumi és szakközépiskolába járó diákok esetében volt jelentős. A főiskolai végzettségű szülők átlagos tanulmányi eredményt elérő gyermekei 20%-kal nagyobb valószínűséggel, az egyetemet végzett szülők gyermekei pedig 40%-kal nagyobb eséllyel mentek gimnáziumba, mint az érettségizett szülők gyermekei (Hermann, 2005).

Kenderfi (2019) a kutatás kapcsán megállapítja, hogy „az iskolai végzettség, mint érték a családi szocializáció során, neveléssel átörökítődik, és ezt a szülői értékátadást a környezet nehezen írhatja felül” (Kenderfi, 2019, p. 67.). Kenderfi (2019) leírja, hogy az alacsonyabb iskolai végzettségű szülők az első iskolaválasztási döntést súlyosabbnak értékelik, mint a magasabb iskolai végzettségűek. A családi szocializáció hatása a pályaválasztásra lényeges. Bábosik István és Torgyik Judit kutatása szerint a családi szocializáció, beleértve a szülők értékrendjét és attitűdjeit, meghatározó a fiatalok pályaválasztási döntéseiben. A KSH adatai szerint azok a diákok, akiknek szülei magasabb iskolai végzettséggel rendelkeznek, nagyobb eséllyel választanak maguknak magas presztízsű szakmákat. Továbbá, Szabó Anna tanulmányában kimutatta, hogy a szülők támogatása és példamutatása jelentős szerepet játszik a karriertervezésben, különösen azokban a családokban, ahol erős a kommunikáció a jövőbeli tervekről.

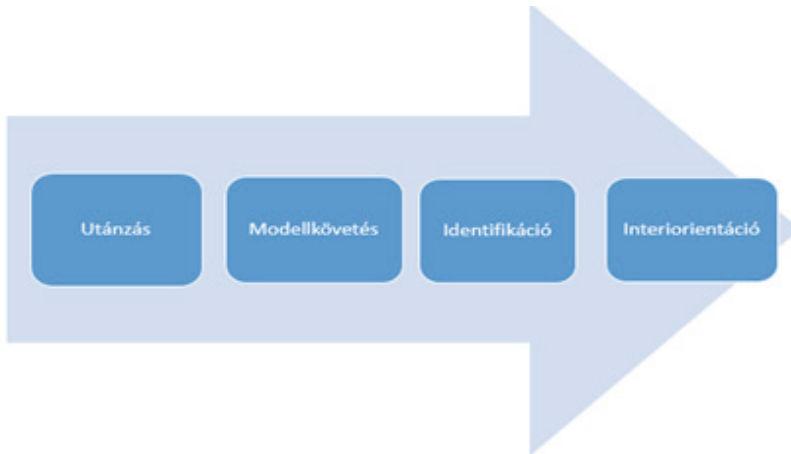
A *Journal of Career Development* folyóiratban megjelent kutatás szerint a családi szocializáció jelentősen befolyásolja a pályaválasztást. Mau (2000) tanulmánya megállapította, hogy a szülők részvétele és elvárásai kulcsfontosságúak a tanulók pályaválasztási döntéseiben. Egy longitudinális vizsgálat adatai például azt mutatták, hogy a felsőfokú végzettséget és a szakmai karriert értékelő szülők gyermekei nagyobb valószínűséggel járnak hasonló utakon. Lee (2001) egy másik tanulmánya rámutatott, hogy a szülői támogatás és útmutatás közvetlenül befolyásolja a karriertörekvéseket, és azok, akik magasabb szintű szülői bátorításban részesülnek, nagyobb karrierambíciót és sikert mutatnak.

Gondolatok az iskolai szocializációról

A családi szocializáció mellett az iskolai szocializáció is kiemelt jelentőséggel bír. Az iskola szocializációs funkciói megjelennek manifeszt szinten, amelyek jól láthatóak, például az iskolai szabályzat. Hasonló a szociális megerősítés, a tanár dicsér, elmarasztal, jutalmaz, illetve osztályoz. A manifeszt szint mellett implicit szinten a tanár hat a személyiségével

is, a tanulóra, akaratlanul közvetíti saját társadalmi rétegének az értékeit, attitűdjeit, ahová tartozik. Ezeken kívül a kortárs csoportok hatása is kiemelhető, hatással vannak az egyén viselkedésére, az elköteleződésre, a kölcsönösségre, az összetartásra, a teljes szocializációra

A szociális tanulás módjait a 9. kép foglalja össze.

*9. kép: A szociális tanulás módjai
Készítette: Hanák Zsuzsanna (2022)*

Az iskolai szocializáció azoknak a folyamatoknak az összessége, amelyek által a gyerekek és fiatalok megtanulnak alkalmazkodni a közösség normáihoz és szabályaihoz, megszereznek bizonyos tudást, készségeket és értékeket, hogy sikeresen működhessenek a társadalomban. Az iskola az egyik legfontosabb intézmény az emberi fejlődésben, ahol ezt a szocializációs folyamatot megtapasztalhatjuk.

Az iskolai szocializáció és a pályaválasztás között szoros kapcsolat van. Az iskolai tapasztalatok és tanulási lehetőségek nagyban befolyásolják azt, hogy milyen pályát választunk és hogyan indulunk el az életünkben. Az elsődleges szocializáció során az iskolai környezetben megszerzett tapasztalatok és készségek olyan alapokat teremtenek, amelyek meghatározzák a pályaválasztást.

Az iskolai szocializáció során a gyerekek különböző tantárgyakkal és tevékenységekkel találkoznak, amelyek segítenek az érdeklődési területek feltérképezésében és a különböző készségek fejlesztésében. Ez nyomon követhető az olyan tantárgyakban, mint a matematika, a természettudományok, a nyelvek, a művészet és sok más. Az egyedi tehetségek és érdeklődési területek felismerése az iskolában segíthet a pályaválasztásban, mert megmutatja, hogy mely területeken tehetségesek a tanulók és mivel foglalkoznának szívesen a jövőben. Az iskolai szocializáció során találkoznak a diákok olyan tanárokkal, akik segítenek megérteni azt, hogy milyen lehetőségeik vannak a pályaválasztásban.

Tanácsokkal látják el őket, segítenek kitűzni a célokat és megmutatják az adott pályának a kihívásait és előnyeit. A tanárok és tanároktól kapott visszajelzések meghatározóak lehetnek annak felismerésében, hogy egy adott pálya mennyire illik hozzájuk, és hogy elég tehetségesek-e hozzá.

Az iskolai szocializáció olyan környezetet teremthet, amelyben felfedezhetik a tanulók tehetségüket, erősségeiket és fejlesztendő területeiket, megismerhetik az érdeklődési területeiket és készségeiket, és megszerezhetik a szükséges tudást és értékeket a pályaválasztásukhoz. A kutatók szerint az iskolai szocializáció hatása a pályaválasztásra a tanulók egész életében befolyásolhatja, hogy milyen boldogok és kiegyensúlyozottak lesznek a munkájukban.

Az iskolai szocializáció jelentős hatással van a diákok pályaválasztására. Bábosik István és Torgyik Judit kutatása szerint az iskola kulturális és társadalmi környezete, valamint az oktatási módszerek befolyásolják a diákok karrier irányultságát. Az Oktatókutató és Fejlesztő Intézet tanulmánya kimutatta, hogy a pedagógusok szerepe és a tanulási módszerek alkalmazása meghatározó a tanulók pályaválasztási döntéseiben. Például, a tanárok által nyújtott mentorálás és a kortárs csoportok hatása jelentősen befolyásolja a diákok karrier terveit. Egy kutatás szerint, ahol a tanulók csoportmunkában dolgozhatnak, ott nagyobb a valószínűsége annak, hogy tudatosabban választanak karriert.

Az iskolai szocializáció jelentős hatással van a pályaválasztási döntéshozatalra. A *Journal of Career Development* kutatása azt jelzi, hogy az iskolai környezet, beleértve a tanárok és az oktatási módszerek befolyását, alakítja a tanulók pályaaorientációját. A SpringerLink tanulmánya szerint a támogató tanárok és a pozitív iskolai kultúra döntő szerepet játszanak. Egy tanulmány például azt találta, hogy azok a diákok, akik pályaválasztási tanácsadásban és mentorálásban részesültek az iskolában, nagyobb valószínűséggel folytatják a felsőoktatást és a szakmai karriert. Ezenkívül a kortársak befolyása és az iskolai erőforrások, például a pályaválasztási tanácsadási programokhoz való hozzáférés, létfontosságúak a karriertörekvések alakításában. Az Oktatási Erőforrás Információs Központ (ERIC) kiemelte, hogy a sokszínű tanórán kívüli tevékenységet és szakképzést biztosító iskolák segítik a tanulókat abban, hogy feltárják és megszilárdítsák szakmai érdeklődésüket.

Ezek a tanulmányok azt mutatják, hogy mind az oktatási környezet minősége, mind az iskolai kontextuson belüli interakciók természete kulcsfontosságú a tanulók pályaválasztásának befolyásolásában.

A Nemzeti alaptanterv az iskolai nevelés-oktatás alapvető céljaként fogalmazta meg a kulcskompetenciák fejlesztését, és a kiemelt fejlesztési feladatokat ezekre a kulcskompetenciákra építi. Ezen területek közül sok szervesen kapcsolódik a pályaaorientáció folyamatához: ez az énkép és önismeret fejlesztése, a tanulás tanítása és felkészülés a felnőttlet szerepeire. (Coolahan, 2009; Falus, 2009) A szakképzett tanár szerepe nem korlátozódik a tanteremre, hanem kiterjed a szülőkkel, más szakemberekkel

történő kapcsolattartásra, az iskola fejlesztésére és a közösségi források felhasználására a gyerekek nevelése és jóléte érdekében. (Falus, 2009). Borbély, Pecze, Gyöngyösi és Juhász (2013a) kiemelte, hogy az iskolai pályorientáció mellett még szükség volna egy támogató rendszer kiépítésére is, mely a pedagógusokat és a diákokat egyaránt képes segíteni ebben a szerteágazó folyamatban. A NAT-ban a pályorientáció körébe tartozik, hogy a pálya és a személyiség kapcsolódása tudatosodjon a gyermekben. Rendelkezzen a munkavilágáról ismeretekkel, képes legyen a pályák jellemzőit összehasonlítani és tudjon tájékozódni a pályaválasztás dokumentumai között. (Bolgár-Szekeres, 2015). Legyen tisztában az életszerepek változásával, álláskeresési technikákkal és képes legyen meglátni a munkalehetőségi, gazdasági, társadalmi összefüggéseket.

Zavarok a szocializációban

Forrás: https://etk.pte.hu/protected/OKJ/Egeszsegugyi_gyakorlatvezeto/Barta_Agnes/Szocializacio.pdf

A szocializációs zavarok hátterében több ok állhat, sőt, ezek az okok egy-egy tanulónál együttesen is megjelenhetnek. Gyakran a családi minta hiányosságai, a család rejtett, vagy nyílt diszharmonikus működése az ok. Előfordulhat a szülő személyiségzavara, esetleg deviáns magatartása. Egyes szülők a gyermekükkel kívánnak önmegvalósítást elérni. A szocializációs zavarok hátterében gyakran a család társas viszonyainak rendezetlenségei állnak. A következőkben nézzük át a családi szocializáció főbb problémáit, ezek a következők:

- A család belső kapcsolatrendszeréből adódó problémák:
- Felnőtt párkapcsolati problémák
- Szülő- gyerek kapcsolati problémák
- Testvérkapcsolat problematikája
- Interakciós kapcsolatok problematikája

A család szocializációs funkcióiból adódó problémák:

- A biztonságérzet megteremtésének elmaradása
- A beszéd megtanulásával összefüggő problémák

- Az első interakciós tér biztosításának problematikája
- Modellnyújtás problematikája
- A család által követett értékek és normák tekintetében látható problémák
- Az én-tudat és az identitás formálásában adódó problémák

A családi szocializáció problémái mellett ismerni kell az iskolai szocializáció problémáit is, mivel az iskola is oka lehet a szocializációs problémák megjelenésének, nemcsak a család. Ezen okok a következők a teljesség igénye nélkül:

- A tanár személyiségével, felkészültségével, attitűdjeivel összefüggő problémák
- Az iskolai környezetből adódó problémák
- Az iskola követelményrendszeréből adódó problémák
- Az iskolaéretlenségből adódó problémák
- Oktatási módszerekből adódó problémák
- Az iskola nevelési elveinek „szétfolyásából” adódó problémák

A családi és az iskolai háttérű problémák mellett, zárásként meg kell említeni a kortársi szocializációra visszavezethető problémákat is, ezek között leggyakrabban az alábbiakat látjuk az iskolában:

- Létszámproblémák
- Mintanyújtás problematikája
- Életkori jellemzőkből adódó problémák
- Szabadidő eltöltésével összefüggő problémák
- Deviáns tanulók negatív hatása

Összegzés

A szocializáció tehát a társadalmi lényvé válás folyamata. Az adott társadalom szabályainak, normáinak, értékeinek, hagyományainak és kultúrájának elsajátítása összetett és hosszú úton megy végbe. A szociális tanulás az utánzás-modellkövetés-azonosulás-belsővé tétel egy speciális tanulási folyamat. A sikere részben függ a családi háttértől, a tanári/iskolai tevékenységtől. A bevezetőben feltett kérdésekre tehát a válaszunk, hogy a család és az iskola meghatározó tényező a tanulók pályaválasztásában.

Felhasznált irodalom

- COLE, M.- COLE, S. R. (2004): Fejlődéslélektan. Budapest, Osiris Kiadó
- HEWSTONE, M, STROEBE, W. (2007): Szociálpszichológia. Budapest, Akadémiai Kiadó
- KEMÉNYNÉ, PÁLFI K. (2002): A szociális tanulás. In B. LAKATOS, M. SEFRŐZŐ, M. (szerk.) Pszichológia szöveggyűjtemény Budapest Trezor Kiadó.
- KOLLÁR, K.-SZABÓ, É. (2017): Pedagógusok pszichológiai kézikönyve I - III. Budapest. Osiris Kiadó és Szolgáltató Kft.
- MÉSZÁROS, A. (1997): Az iskola szociálpszichológiai jelenségvilága. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó
- SOLYMOSSI, K. (2004): Fejlődés és szocializáció. In N. KOLLÁR, K. SZABÓ, É. (szerk.): Pszichológia pedagógusoknak. Budapest, Osiris Kiadó.
- SUHAJDA, CS. J. KOVÁCS, M. ERCSEY-ORBÁN M. (2022): A szülők szerepe és lehetőségei a pályorientáció folyamatában. 10484-a-szulok-szerepe-es-lehetosegei-a-palyaorientacio-folyamataban.pdf